

**ВІСНИК ДЕРЖАВНОГО
АРХІВУ
ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
„ПОДІАЛЬСЬКА
СТАРОВИНА“
1 (7)/2021**

№1 (7)/2021

Засновники:

Державний архів Хмельницької області
Хмельницька обласна громадська організація архівістів та дослідників Поділля
та Південно-Східної Волині «Поклик віків»
«Архівні інформаційні системи», м. Київ
Меморіальний музей пам'яті жертв Голокосту в Вашингтоні (США)
Польська академія наук, Краків (Польща)

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Державного архіву Хмельницької області
Протокол №1 від 11 лютого 2021 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія ДК №2505 від 25.05. 2006 р.

Тираж 100 прим. Зам. 015.

Адреса редакції:

вул. Грушевського, 99,
м. Хмельницький, 29000
каб. 504
Тел. +380 (382) 764739
Ел. адреса: infteh@ukr.net

Видруковано: ФОП Стрихар А. М.
м. Хмельницький,
вул. Чорновола, 37
Тел. +38(096) 709-11-10

Статті друкуються в авторській редакції. Автор несе відповідальність за зміст статті, достовірність фактів, цитат, дат тощо. Опубліковані матеріали відбивають точку зору авторів, що не обов'язково збігається з думкою редакції.

Редакційна колегія:

Байдич В.Г. (гол. ред. кол.), канд. іст. наук
Алцкан В.Я. (м. Вашингтон), США
Бурдуваліс К.М., директор Державного архіву Хмельницької області, магістр державного управління
Берковський В.Г., канд. іст. наук
Блажевич Ю.І., канд. іст. наук, доц.
Віслобоков К.А., канд. іст. наук
Войтович О.В., заступник директора Державного архіву Хмельницької області, магістр державного управління
Галатир В.В. (відп. ред.), канд. іст. наук, доц.
Завальнюк О.М., д-р іст. наук, проф.
Клименко Т.А., канд. іст. наук
Копилов С. А., д-р іст. наук, проф.
Комарницький О.Б., д-р іст. наук, доцент
Легун Ю.В., д-р іст. наук, проф.
Левченко Л.Л., д-р іст. наук, проф.
Марчук В.В., д-р іст. наук, проф.
Машталір А.І., канд. іст. наук.
Олійник Ю.В. (заст. гол. ред. кол.), канд. іст. наук
Телячий Ю.В., д-р іст. наук, проф.
Федьков О.М., д-р іст. наук, проф.
Філінюк А.Г., д-р іст. наук, проф.
Чайковський М.Є., д-р пед. наук, проф.

ЗМІСТ

АРХІВИ ТА АРХІВНА СПРАВА

Байдич В.О., Байдич О.В. АРХІВИ ДЕРЖУСТАНОВ СТАРОКОСТЯНТИНІВСЬКОГО ПОВІТУ (ЗА ДОКУМЕНТАМИ 60-70-Х РР. ХІХ СТ.)	5
Бурдуваліс К.М. АРХІВИ І СЬОГОДЕННЯ: ЗДОБУТКИ ТА ПРОБЛЕМИ	12
Трембіцький А.М. ВНЕСОК ЧЛЕНІВ РОДИНИ СІЦІНСЬКИХ–ЧЕХІВСЬКИХ–СІЧИНСЬКИХ–ШАНДОРІВ У МУЗЕЙНО-АРХІВНУ СПРАВУ	16

ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРИОГРАФІЯ

Галатир В.В., Олійник Ю.В. ОПИС МІСТ МАКОВА ТА СТАРОЇ УШИЦІ ПОДІЛЬСЬКИМ ЄПИСКОПОМ ДИМИТРІЄМ (САМБІКІНИМ) НАПРИКІНЦІ ХІХ СТ.....	23
Гродовський О.В. АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА ІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНОВИЩА ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В КВІТНІ-ГРУДНІ 1918 р.....	30
Дячок В.В., Черняк В.В. НЕВІДОМІ ДЖЕРЕЛА ДО БІОГРАФІЇ Ю. РОЛІЄ (АРХІВНО-ГЕНЕАЛОГІЧНА РОЗВІДКА)	34
Олійник Ю.В. КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ ТА РОЗКУРКУЛЕННЯ НА ДУНАЄВЕЧЧИНІ В 20-Х РОКАХ ХХ СТ. МООВОЮ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ.....	43
Смірнова С.Д. ОБРЯДИ, ЗВИЧАЇ ТА ЗАБОБОНИ ВИСВІТЛЕНІ В ЦЕРКОВНИХ ЛІТОПИСАХ КАМ'ЯНЕЦЬКОГО ПОВІТУ	48

ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Адамський В.Р. МОГИЛІВСЬКИЙ ПОВІТ ВОСЕНИ-ВЗИМКУ 1917 РОКУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОВІДОМЛЕНЬ ІНСТРУКТОРА ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ	52
Байдич В.Г. ДЕПОРТАЦІЯ (ПЕРЕСЕЛЕННЯ) СЕЛЯН З ТЕРИТОРІЇ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В БЕРЕЗНІ 1935-ГО – ЧЕРВНІ 1936 РОКУ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛОНСЬКОГО, ШЕПЕТІВСЬКОГО ТА ПЛУЖНЯНСЬКОГО РАЙОНІВ)	60
Берковський В.Г. ДЕЯКІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ПОВСТАНСЬКОГО ПІДПІЛЛЯ В СЛАВУТІ	69
Блажевич Ю.І. ПОДІЛЬСЬКІ ДОБРОЧИНЦІ ДОБИ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РОКІВ: СПОГАДИ І СВІДЧЕННЯ.....	73
Войтович О.В. РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ, РЕМЕСЕЛ ТА ПРОМИСЛІВ У МІСТІ МОГИЛЕВІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ ТА МОГИЛІВСЬКОМУ ПОВІТІ ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. ІСТОРИКО-СТАТИСТИЧНИЙ ОГЛЯД.....	78
Завальнюк К.В., Рекрут В.П. «ГАЙСИНСЬКА ТРУДОВА РЕСПУБЛІКА» (9 червня – 3 вересня 1919 р.)	84
Завальнюк О.М. КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ЗА ПЕРШОЇ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ВЛАДИ: СТРУКТУРНІ ЗМІНИ У ЖИТТІ МІСТА (середина квітня – початок червня 1919 року)	91

Захар'єв /із Ватралів/ В.А. МАТЕРІАЛИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ПРО ІСТОРІЮ КАРПАТСЬКО-ПОДІЛЬСЬКОГО РОДУ СХАБІВ	100
Ляскович Р.С. ВІЙСЬКОВІ МОБІЛІЗАЦІЇ ДО ДІЄВОЇ АРМІЇ УНР НА ПРОСКУРІВЩИНІ ВЛІТКУ 1919 Р. ТА ЇХ РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ	105
Олійник С.В. БОЙОВІ ДІЇ ГРУП ОТАМАНІВ ГАЛИЦЬКОГО ВІЙСЬКА К. ШЛЬОССЕРА ТА Р. КНІТТЕЛЯ ПРОТИ ДЕНІКІНЦІВ НА ПОДІЛЛІ В ЖОВТНІ 1919 РОКУ	109
Ніколаєва А.О. СТАН В'ЯЗНИЦЬ КРАЮ ЗА МАТЕРІАЛАМИ «ОБЗОРОВ ПОДОЛЬСКОЙ ГУБЕРНИИ» (1880-1912 рр.)	112
Рекрут В.П. ДЕРЖАВНА ТА КООПЕРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ БОРИСА МАРТОСА НА ПОДІЛЛІ У 1919 РОЦІ	122
Хоптяр Ю.А., Хоптяр А.Ю. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ РОДИНИ ОРЛОВСЬКИХ У КІНЦІ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.	132

ВИДАТНІ ПОСТАТІ

Прокопчук В.С. ПОДОЛЯНИН З УШИЧЧИНИ Й.Р. КАРПОВИЧ — ЖЕРТВА ХАРКІВСЬКОГО СУДОВОГО ПРОЦЕСУ В СПРАВІ СПІЛКИ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ (9 БЕРЕЗНЯ -19 КВІТНЯ 1930 РОКУ).....	136
Сумишин Я.М. ЯВОРСЬКІ НА ПОДІЛЛІ.....	142
Яблонська Д.Р. БОТАНІК Я.І. РЕГУЛА – ВИКЛАДАЧ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ІНО	153

РЕЦЕНЗІЇ

Гудзь В.В., Ситник О.М. СТРАДНИЦЬКИЙ ШЛЯХ ПИТОМО УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ (РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ: ВЕГЕШ М., КОНЦУР-КАРАБІНОВИЧ Н., МАРЧУК В., ПАЛІНЧАК М., ГОЛОНІЧ Я., УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА: МИНУЛЕ І СУЧАСНЕ. ACADEMIC PUBLISHING FAIRMONT, 2020. 380 С.)	157
---	------------

Дячок В.В., Черняк В.В.

НЕВІДОМІ ДЖЕРЕЛА ДО БІОГРАФІЇ Ю. РОЛЛЕ (АРХІВНО-ГЕНЕАЛОГІЧНА РОЗВІДКА)

Стаття присвячена аналізу інформаційного потенціалу нововиявлених архівних документів, які дозволяють встановити дати основних подій життя відомого подільського лікаря, письменника і краєзнавця Юзефа Аполінарія Ролле та членів його родини. Розкривається «творча лабораторія» архівної евристики, здійсненої авторами. Робиться висновок про вірогідність та автентичність генеалогічних документів як джерел до вивчення біографії Ю.Ролле.

Ключові слова: Юзеф Ролле, біографія, архівні документи, генеалогічні джерела, метричні книги, записи, народження, шлюб, смерть.

Відсутність в історіографії чіткої відповіді на питання про точну дату народження, шлюбу та смерті відомого дослідника історії Поділля, лікаря, письменника та громадського діяча Юзефа Ролле тривалий час створює підґрунтя для появи в роботах науковців та краєзнавців значної кількості хибних тверджень. Доводиться констатувати, що досі немає спільної думки щодо його дати народження. Практично до кінця 80-х рр. ХХ ст. польські, російські дореволюційні та радянські дослідники використовували у своїх публікаціях (прижиттєвих біографічних нарисах [1-4], некрологах [5-11], посмертних споминах [12-16], статтях у довідкових виданнях [17-25]) 1830 рік.

Так, у 1903 році колега Ю. Ролле Владислав Гурський, посилаючись на його автобіографію, вперше зазначає дату народження історика – 26 вересня 1830 року [26, s. 308]. На жаль, оригінал документу до нашого часу не дійшов, оскільки загинув під час пожежі в Бібліотеці Ординації Красінських у Варшаві в 1944 році. Згодом ще один польський дослідник, Стефан Кіневич, автор статті про Ролле у XXXI томі «Polskiego Słownika Biograficznego» (1989), вказує, що він народився 26 вересня 1829 року [27, s. 564]. Очевидно, підставою для цього твердження стало опрацювання документів у польських архівах та біографія Юзефа Ролле, написана його наймолодшим сином Каролем, якою користувався науковець.

Автори біографічних статей у сучасних українських енциклопедичних довідниках здебільшого також схиляються до дати, наведеної у «PSB» [28, с. 291; 29, с. 741-742; 30, с. 276; 31, с. 157-158]. Однак натрапили дослідниця

життя і творчості Ю. Ролле Стефанія Баженова визначає 25 вересня 1830 року [32, с.48; 33, с.56]. Хоча в останній публікації у співавторстві з Л. Баженовим подається інше – 30 вересня 1830 року [34, с.31]. Окрім того, інколи в наукових пошуках зустрічається й 1831 рік [35, с. 512].

Очевидно, що наявність різних, часто взаємозаперечуючих тверджень, змусила вінницьку дослідницю Вікторію Колесник у праці «Відомі поляки в історії Вінниччини» навести всі варіанти дати народження Ю. Ролле, які зустрічаються в літературі [36, с.641].

То ж коли насправді народився Юзеф Ролле? Відповідь на це питання можуть дати лише першоджерела, до яких належать метричні книги, куди вносилися записи про народження, одруження і смерть.

В результаті наполегливої евристичної роботи, проведеної в архівосховищах Хмельницького та Житомира, авторам даної розвідки вдалося виявити низку документів, які дозволяють зі значним ступенем вірогідності реконструювати основні події в житті Ю.Ролле та членів його родини. Архівним знахідкам передувало опрацювання спеціальної довідкової літератури на наявність в архівосховищах генеалогічних джерел. Виявилось, що в Державному архіві Житомирської області зберігаються метричні книги Шаргородського костелу за 1796-1836 рр., а також за 1866 і 1868 рр. [37, с.587]. Разом із тим, вдалося з'ясувати, що в Державному архіві Хмельницької області наявні метричні документи Шаргородського костелу, які з деякими лакунами хронологічно охоплюють період з 1839 до 1888 рр. [38, с.172-173].

Саме у фонді Луцько-Житомирської римо-католицької духовної консисторії м. Житомира Волинської губернії (ф.178) Державного архіву Житомирської області, до складу якої входили й парафії Поділля, нами виявлена справа під старою російськомовною назвою «Метрическая книга

Шаргородского костёла о родившихся, бракосочетавшихся и умерших» за 1796-1836 рр. [39]. В ній під №149 від 26 вересня 1829 року міститься запис, згідно з яким, Ю. Ролле народився 25 вересня 1829 року і був охрещений наступного дня – 26 вересня (див. Додаток 1).

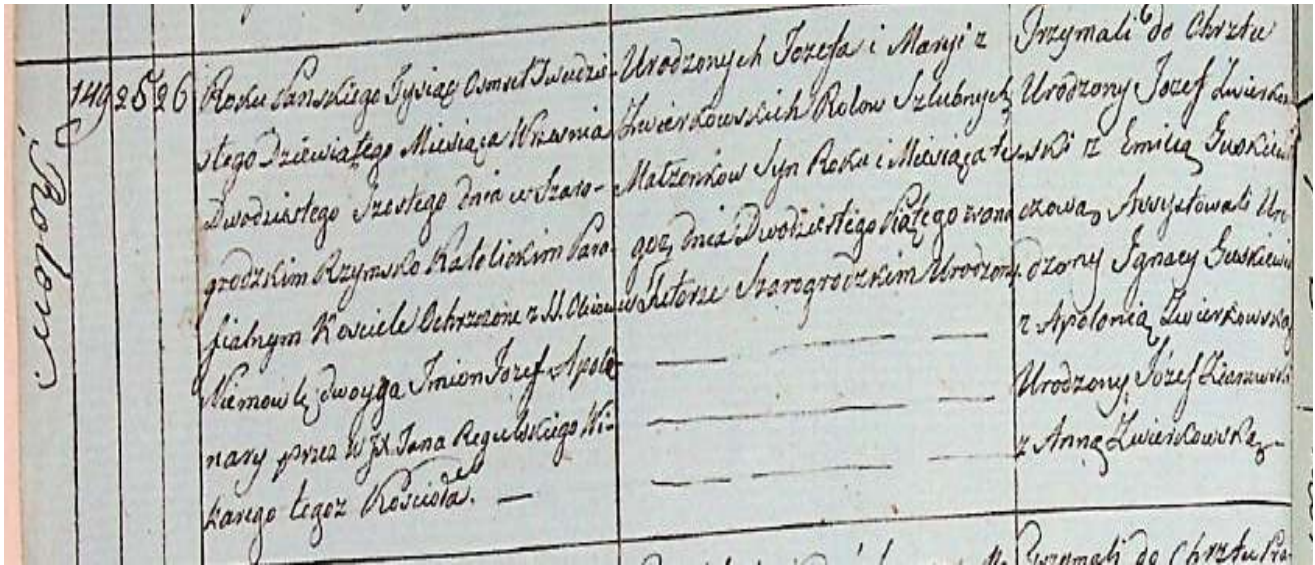

Рис. 1. Запис метричної книги Шаргородського римо-католицького парафіяльного костелу № 149 про народження та хрещення Юзефа Аполінарія Ролле 25/26 вересня 1829 р. Державний архів Житомирської області. Ф. 178, оп. 51, спр. 155, арк. 169 зв.

Таким чином виявлений документ дає відповідь на питання, яке понад сто років залишалося відкритим. Також метричний запис чітко фіксує ім'я Ролле, яке він дістав при народження – Юзеф Аполінарій (Józef Apolinarius) [39, арк. 169 зв.]. Зауважимо, що Антоній є лише псевдонімом, яким історик і літератор підписував згодом свої твори. Про виникнення псевдоніму Антоній згадує правнучка Ю. Ролле Єва Костшевська у листі до Ольги Пламеницької: «...Ім'я Антоній та пізніший псевдонім, який сам Ролле використовував, постав, коли його приятель завозив до редакції історичні оповідання авторства Ролле, й не знайшовши іншого, придумав Антонія. Ролле це схвалив і навіть іноді так підписувався» [40, с. 58].

Окрім того, нами були виявлені архівні документи, які висвітлюють деякі інші факти історії родини Ролле. Зокрема, володіючи інформацією, згідно якої Ю.Ролле близько 1860 року оселяється в Кам'янці-Подільському й невдовзі одружується з Ідалією Защинською, ми спробували виявити, коли відбувся цей шлюб. Адак датування цієї важливої події в історіо-

графії подається дуже довільно, з коливанням в часі від 1858 до 1862 рр. Пам'ятаючи з некрологів, що після смерті Ю.Ролле його відспівували в кафедральному костелі, було вирішено розпочати пошуки з опрацювання метричних книг саме цієї парафії. Виявлений нами документ засвідчує укладання шлюбу у кафедральному костелі Кам'янця-Подільського між Ідалією Защинською та Юзефом Ролле і датований 30 липня 1861 року [41, арк. 431] (див. Додаток 2).

В процесі архівної евристики також були виявлені метричні записи про народження дітей Юзефа та Ідалії Ролле. Згідно з ними, найстарша дочка Олена-Марія-Вінцентина народилася 19 липня, й була охрещена 9 серпня 1862 р. [41, арк. 515 зв.]; син Михайло-Іван-Павло – 26 червня, охрещений 21 липня 1865 р. [41, арк. 674 зв.]; син Казимир-Теодор – 20 грудня 1866 р., охрещений 8.01.1867 р. [42, арк. 24]; син Сигізмунд-Вікентій – 5 квітня, охрещений 23 квітня 1868 р. [43, арк. 11]; дочка Марія-Ядвіга – 21 грудня 1869 р., охрещена 7 січня 1870 р. [44, арк. 1 зв.]; син Кароль-Людгард – 20 бе-

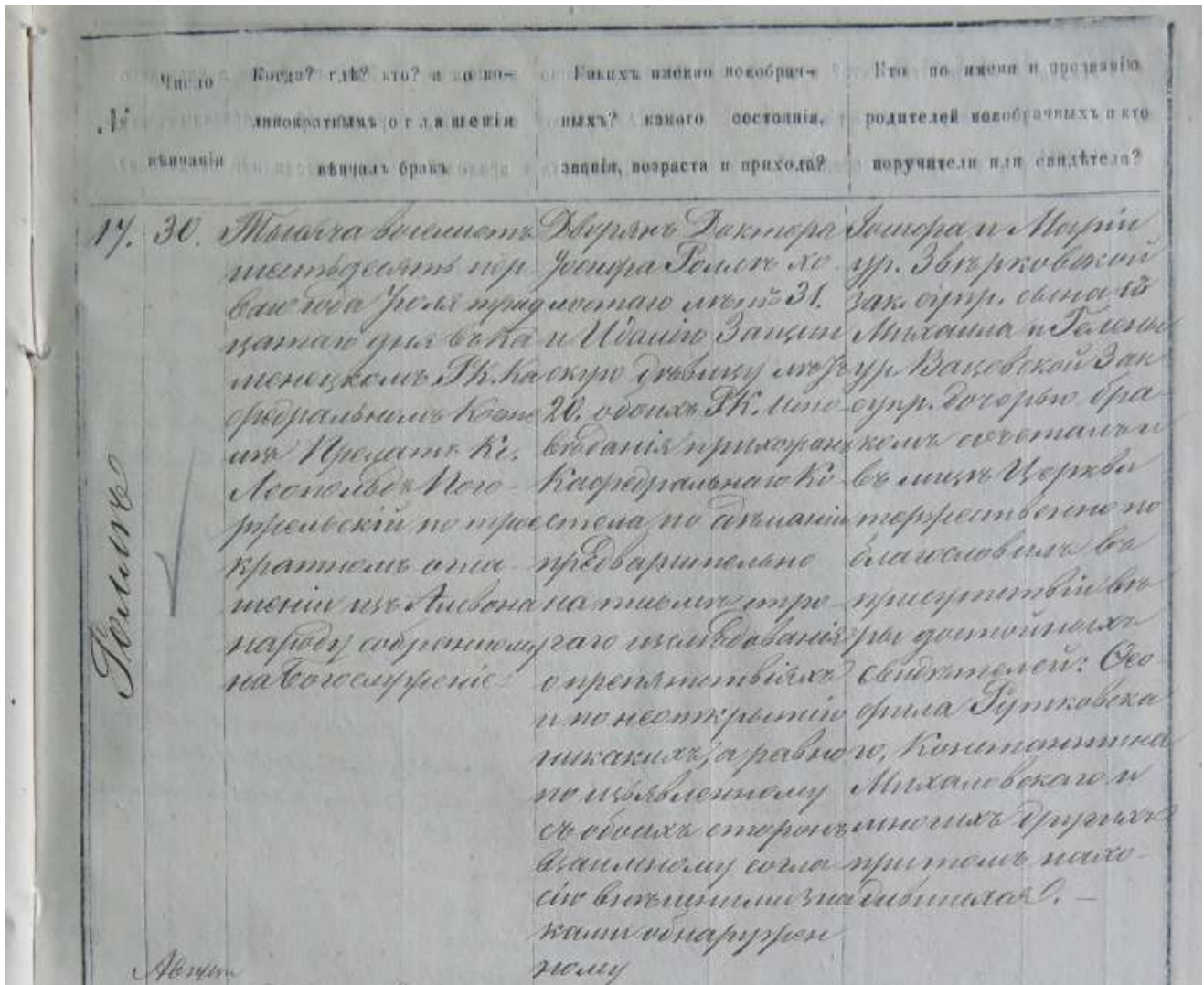

Рис. 2. Запис метричної книги Кам'янець-Подільського римо-католицького кафедрального костелу про вінчання (шлюб) Юзефа Ролле та Ідалії з Защинських. 30 липня 1861 р.
Державний архів Хмельницької області. Ф. 685, оп. 2, спр. 928, арк. 431.

резня, охрещений 8 квітня 1871 р. [45, арк. 7 зв.]. Не виявлено метричного запису про народження ще одного сина Юзефа Ролле – також Юзефа. Двоє дітей лікаря – дочка Олена та син Сигізмунд – померли у дитячому віці.

Принагідно зауважимо, що відомості про батька Юзефа Ролле, також Юзефа, який, як вважалося, прожив більше ста років, не підтверджуються архівними документами. Так, у метричному записі про смерть вказано, що він помер у своєму хуторі Генрихівка Могилівського повіту 21 січня 1888 року у віці 96 років «від старості» [46, арк. 70]. Слід зазначити, що дружина Юзефа Аполінарія Ролле Ідалія по смерті чоловіка проживала з сином Каролем в передмісті Кракова Підгірцях, де й померла 3

грудня 1917 року, про що свідчить некролог в краківській газеті «Czas» [47, с.3].

Насамкінець пропонуємо читачам два документи, які містять інформацію про обставини смерті Юзефа-Аполінарія Ролле. Це метричний запис про його смерть, датований 10 січня (за ст.ст) 1894 року [48, арк. 36 зв.] (див. Додаток 3) та лист Міхала Ролле до Владислава Гурського (див. Додаток 4), у якому йдеться про останні дні життя лікаря. Лист зберігається у Ягелонській бібліотеці [49, к. 116-118].

Незначна різниця у датуванні смерті в один день між метричним записом та більш вірогідною інформацією, що міститься у листі сина, на нашу думку, може пояснюватися тим, що священник костелу міг зробити відповідний за-

пис в день, коли отримав повідомлення. А так як смерть Юзефа Ролле, за словами Міхала, сталася близько 22 години, тобто в ніч на 10 січня (за ст.ст.), це могло, ймовірно, визначити саме таке датування.

Таким чином, нами вперше до наукового обігу вводяться автентичні генеалогічні документи, що стосуються родини Ролле. На основі виявлених архівних документів встановлено точні дати основних подій життя відомого подільського лікаря, письменника і краєзнавця Юзефа Аполінарія Ролле,

що дасть змогу належним чином відзначати пам'ятні дати, пов'язані з видатним подолянцем. Сподіваємось, що саме ці дані тепер будуть використовуватися при написанні наукових та краєзнавчих праць, присвячених життю та творчій діяльності Юзефа Ролле. Разом із тим вважаємо за необхідне побажати дослідникам і краєзнавцям більш сумлінних і відповідальних пошуків, аби не тиражувати старі «штампи», а базувати свої праці на першоджерелах, а не на невірогідній інформації та усній традиції.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Korotyński Wincenty. Antoni Józef Rolle (Dr. Antoni J.). *Tygodnik Powszechny*. 1881. 15 Maja (№ 20). S. 306-307; 22 Maja (№ 21). S. 325-326.
2. Korotyński W. Antoni Józef Rolle (Dr. Antoni J.). *Tygodnik illustrowany*. 1886. 27 marca (№ 169). S. 194.
3. Pług Adam. Dr. Antoni Józef Rolle. *Kłosa*. 1883. 7 (19) kwietnia (№ 929). S. 246-247, 250; 14 (26) kwietnia (№ 930). S. 261-262.
4. Gliński Henryk. Antoni Józef Rolle (Dr. Antoni J.): szkic biograficzny. «*Gwiazda*». Kalendarz Petersburski, premjowy, illustrowany, literacki, społeczny i informacyjny. Na rok zwyczajny 1882 / pod redakcją Henryka Glińskiego. Petersburg, 1882. S. 42-48.
5. В. А. Иосиф Иосифович Роле (D-r Antoni J.): Некролог. *Киевская старина*: Ежемесячный исторический журнал. Том XLIV. Киев, 1894. С. 305-310.
6. Нейман Ц. Г. Памяти Иосифа Иосифовича Ролле. *Сборник протоколов Общества подольских врачей за 1893-1894 гг.* Каменец-Подольский, 1895. С. 99-107.
7. Antoni Józef Rolle. *Kwartalnik Historyczny*: Organ Towarzystwa Historycznego. Rocznik VIII. Lwów, 1894. S. 385-387.
8. R. Prz. Kamieniec podolski, 30 stycznia (Dr. Józef Rolle). *Kraj: Pismo polityczne, społeczne, ekonomiczne i literackie*. 1894. 11 (23) lutego. № 6. S. 22.
9. Dr. Antoni Józef (Dr. Antoni J.). *Czas* (Kraków). 1894. 25 stycznia. № 19. S. 2-3.
10. H. Św. Ś. p. Dr. Antoni Józef Rolle. *Nowiny Lekarskie* (Poznań). 1894. Nr. 2. S. 114-115.
11. Kronika miesięczna. *Biblioteka Warszawska: Pismo miesięczne, poświęcone naukom, sztukom i sprawom społecznym*. Tom I. Warszawa, 1894. S. 417-419.
12. Bartoszewicz Kazimierz. Dr. Antoni J. Rolle i jego działalność literacka. *Kraj: Pismo polityczne, społeczne, ekonomiczne i literackie*. 1894. 21 stycznia (2 lutego). № 3. S. 1-3.
13. Podolanin. Dr. Józef Rolle (Antoni J.) (Wspomnienie). *Świat*. 1895. № 3. 15 marca. S. 138-140.
14. Doctor Antoni J. (Józef Antoni Rolle). Kraushar Alexander. *Obrazy i wizerunki historyczne*. Warszawa, 1906. S. 383-391.
15. Дорошенко Д. Йосиф Ролле. *Життя Поділля*: Незалежна демократична газета (Кам'янець-Подільський). 1919. 4 лютого. № 39. С. 2.
16. Talko-Hryncewicz J. Ostatni z dawnych lekarzy kresowych. Dr. Józef Rolle (D-r Antoni J.) w setną rocznicę Jego urodzin (1830-1930). *Pamiętnik Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego*. Wilno, 1930. Czerwiec-lipiec. Zeszyt 3. S. 207-231; lipiec-październik. Zeszyt 4-5. S. 312-334.
17. Kościński Stanisław. Rolle Antoni Józef. *Słownik lekarzów Polskich*. Warszawa, 1883. S. 422-424.
18. Rolle Antoni Józef. *Encyklopedia Powszechna* S. Orgelbranda. Tom XIII: Rohatyn-Sovereign. Warszawa, 1902. S. 8.
19. Р-в. В. Ролле Иосиф Иосифович. *Энциклопедический словарь* / Издатели Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. Том XXVII: Розавен-Рева. СПб., 1899. С. 40.
20. Ролле, Иосиф Иосифович. *Большая Энциклопедия*. Словарь общедоступных сведений по всем отраслям знаний / Под ред. С. Н. Южакова. Том 16: Пуль-Саль. СПб., 1904. С. 414.
21. Ролле Йосип Антоній. *Українська Радянська Енциклопедія*. Том 12: Пряшів-Світлофор. Київ: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1963. С. 340.
22. Вінковецький С. Я., Воловик В. П. Ролле (Rolle) Антоній Йосип. *Радянська енциклопедія історії України*. Том 4: Розлив-Яцкович. Київ: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1972. С. 7.
23. Karkowski Bogumił. Rolle Antoni Józef. *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa-Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1972. S. 761.
24. Ролле (Rolle) Антоній Юзеф. *Українська Радянська Енциклопедія*. Том 9: Поплужне-Салуїн / Видання друге. Київ: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1983. С. 448.

25. Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX-XX ст. Історіографія. Бібліографія. Матеріали. Кам'янець-Подільський, 1993. 480 с.
26. Górski Władysław. Powiat Mohylowski w gubernii Podolskiej. Kraków: «Czas», 1903, 346 с. + мапа.
27. Kieniewicz Stefan. Rolle Józef Apolinary. *Polski Słownik Biograficzny*. Tom XXXI. Zeszyt 131. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1989. S. 564-567.
28. 3-над Божої ріки. Літературний біобібліографічний словник Вінниччини / Упорядкування і загальна редакція А. М. Подолинного. Вінниця: Континент-ПРИМ, 2001. 408 с.
29. Гальчак С. Д. Розвиток краєзнавства у Східному Поділлі: XIX – поч. XXI ст.: Монографія / Вид. 2-е, доп. Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2013. 876 с.
30. Лісевич І. Т. Ролле (Rolle) Юзеф-Антоній. *Енциклопедія історії України*. Том 9: Прил-С. Київ: Наукова думка, 2012. С. 276.
31. Лісевич І. Т. Ролле (Rolle) Юзеф-Антоній. *Україна в міжнародних відносинах: Енциклопедичний словник-довідник*. Випуск 6. Біографічна частина: Н-Я / Відп. ред. М. М. Варварцев. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2016. С. 157-158.
32. Баженова С. Е. Юзеф Антоній Ролле: життя, діяльність, творчість / Видання 2-е, доп. і переробл. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, 2002. 180 с.
33. Баженова С. Е. Юзеф Ролле і Україна: монографія. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин Я. І., 2016. 200 с.
34. Баженова С. Е., Баженов Л. В. «Син подільської землі, минуле її любив, вивчав і описував, а скарби її поважати вчив» (До 190-річчя від дня народження відомого історика, письменника, лікаря Й. Й. Ролле). *Хмельницькі краєзнавчі студії*. Вип. 27. Хмельницький, 2020. С. 30-37.
35. Пажимський О. М. Антоній Юзеф Ролле. *Поляки на Хмельниччині: Погляд крізь віки*: Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної наукової конференції (23-24 червня 1999 р.). Хмельницький: Поділля, 1999. С. 511-518.
36. Колесник В. Ролле Юзеф Аполінари. *Відомі поляки в історії Вінниччини*: Біографічний словник. Вінниця: ВМГО «Розвиток», 2007. С. 640-646.
37. Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в державних архівах України: міжархівний довідник. Т. 8: Метричні книги у фондах Державного архіву Хмельницької області. Кн. 2 / Упоряд.: С. Зворський, В. Патик. Державна архівна служба України; Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. Київ, 2013. 386 с. (Архівні зібрання України. Спеціальні довідники).
38. Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в державних архівах України: міжархівний довідник. Т. 9: Метричні книги у фондах Державного архіву Житомирської області. Кн. 2 / Упоряд.: М. Горбатюк (кер.), С. Зворський, А. Титаренко. Державна архівна служба України; Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. Київ, 2018. 842 с. (Архівні зібрання України. Спеціальні довідники).
39. ДАЖО (Державний архів Житомирської області). Ф. 178. Оп. 51. Спр. 155.
40. Пламєницька Ольга. Невідома монографія Юзефа-Аполлінарія Ролле з історії Кам'янця на Поділлі. *Пам'ятки України. Історія та культура*: Науковий часопис. 2000. № 3-4. С. 57-58.
41. ДАХмО (Державний архів Хмельницької області). Ф. 685. Оп. 2, Спр. 928.
42. ДАХмО. Ф. 682. Оп. 2. Спр. 930.
43. ДАХмО. Ф. 682. Оп. 2. Спр. 931.
44. ДАХмО. Ф. 83. Оп. 1. Спр. 2.
45. ДАХмО. Ф. 83. Оп. 1. Спр. 3.
46. ДАХмО. Ф. 685. Оп. 1. Спр. 990.
47. Nekrologia [Idalia Rollowa]. *Czas*. 1917. 4 grudnia.
48. ДАХмО. Ф. 17. Оп. 1. Спр. 183.
49. Listy do Władysława Górskiego i do jego żony Zuzanny ze Stadnickich z lat 1851-1896. *Biblioteka Jagiellońska*. Rkp. 7812 IV. T. 2. P-Ż. K. 116-118. URL: <https://polona.pl/item/listy-do-wladyslawa-gorskiego-i-do-jego-zony-zuzanny-ze-stadnickich-z-lat-1851-1896-t,OTY0MTQwOTQ/18/#info:metadata>

Додатки:

№ 1

1829, вересня 26. – Шаргород. – Запис із метричної книги Шаргородського римо-католицького парафіяльного костелу під порядковим про народження та хрещення Юзефа-Аполінарія Ролле.

	№ розрядковий	Дата		Kiedy, gdzie, kto i od kogo? Z samej Wody, czyli też z Ceremonii chrzestony?	Jakich rodziców, Kiedy i gdzie to jest w iakej Parafii Urodził się	Kto trzymał do chrztu, to jest kto byli kumami i kto assistował?
		Urodzenia	Chrzestu			
Rolow	149	25	26	Roku Pańskiego Tysiąc os[ie]mset dwudziestego dziewiątego miesiąca wrzesnia dwudziestego szóstego dnia w Szarogrodzkim Rzymsko Katolickim Parafialnym Kościele ochrzczone z S[akramentami] S[więtymi] niemowlę dwoyja imion Józef Apolinary przez W[ielebności] J[ego] X[iędza] Jana Regulskiego Wikarego tegoż kościoła.	Urodzonych Jozefa i Maryi z Zwierkowskich Rolow szlubnych Malzonkow Syn roku i Miesiąca tegoż, dnia Dwadziestego Piątego zrana w Futorze Szarogrodzkim Urodzony.	Trzymali do chrztu Urodzony Jozef Zwierkowski z Emilią Guskiewiczową. Assystowali Urodzony Ignacy Guskiewicz z Apolonią Zwierkowską, Urodzony Jozef Zianowski z Anną Zwierkowską.

(ДАЖО. Ф.178. Оп.51. Спр.155. Арк.169 зв.).

Переклад з польської

	№ порядковий	Дата				
		Народження	Хрещення			
Rolow	149	25	26	Року Божого Тисяча вісімсот двадцять дев'ятого Місяця Вересня Двадцять шостого дня в Шаргородському Римсько Католицькому Парафіяльному Костелі охрещене немовля подвійного імені Юзеф Аполінарій Преподобним Йоно Ксьондзом Яном Регульським Вікарним того ж Костела.	Дворян Юзефа і Марії із Зверковських Ролле законного подружжя Син, року і Місяця того ж, дня Двадцять п'ятого зранку на Хуторі Шаргородському народжений.	Тримали до хресту дворяни Юзеф Зверковський з Емілією Гускевичевою. Асистували дворяни Ігнацій Гускевич з Аполонією Зверковською, дворяни Юзеф Зяновський з Анною Зверковською.

№ 2

1861, липня 30. – Запис метричної книги Кам'янець-Подільського римо-католицького кафедрального костелу про вінчання (шлюб) Юзефа Ролле та Ідалії з роду Защинських.

Тисяча восьмьсот шістьдесят першого года июля тридцатого дня в Каменецком Р[имо] К[атолическом] Кафедральном костеле Прелат Леопольд Погоржельский по троекратному оглашению из Амвона народу, собранному на Богослужение.

Дворян Доктора Иосифа Ролле холостого лет 31 и Идалию Защинскую лет 20, обоих Р[имо] К[атолического] исповедания, прихожан Кафедрального костела по сделании предварительно на письме строгого изследования о препятствиях и по неоткрытию, а ровно по изъявленному с обеих сторон взаимного согласию внешними знаками обнаруженному.

Иосифа и Марии ур[ожденной] Зверковской зак[онных] супр[угов] сына их Михаила и Гелены ур[ожденной] Вацовской зак[онных] супр[угов] дочерью браком сочетал и в лице Церкви торжественно поблагословил в присутствии веры достойных свидетелей: Феофила Рутковского, Константина Михаловского и многих других при том находившихся.

(ДАХМО. Ф. 685. Оп. 2. Спр. 928. Арк. 431. Оригінал).

№ 3

1894, січня 10. – Запис метричної книги Кам'янець-Подільського римо-католицького кафедрального костелу про смерть Юзефа Ролле.

Тысяча восемьсот девяносто четвертаго года января десятаго дня в гор[оде] Каменце умер от апоплектического удара Иосиф Ролле.

Австрийский подданный имел от роду 63 года. Оставил законную жену Идалию, ур[ожденной] Защинской, более сыновей Иосифа, Михаила, Казимира-Карла и дочь Марию.

Тело его предал земле на Каменецком кладбище викарный кафедрального костела Ксендзендзик января 12 дня 1894 года.

(ДАХМО. Ф. 17. Оп. 1. Спр. 183. Арк. 36 зв. Оригінал).

№ 4

1894, січень 24. – Лист Міхала Ролле до Владислава Гурського з повідомленням про обставини смерті Юзефа Ролле.

Kamieniec Podolski

24.1.1894 r.

Czcigodny Panie !

Wiedze dobrze jak silne wrażenie wywrze na Panu Dobrodziejcu wiadomość o śmierci nieodżałowanego naszego Ojca, wysłałem zawiadomienie o tym bolesnym i niespodziewanym dla wszystkich wypadku pod adresem P. Padlewskiego.

Ojciec nasz od świąt Bożego narodzenia nie wychylał się wprawdzie z domu, bole jednak kończyły się zwyczajnie około 12 rano, więc od 1^{ej} godziny po poł[udnie] był zawsze na usługi znajomych, chorych i interesantów. W ostatnią sobotę czuł się tak dobrze, że pragnął do miasta wejechać; wieczór kilka osób bawiło u nas do 12 w nocy, ojciec opowiadał anekdotki, śmiał się; od 12-1 stał przy kantorku i pisał, między 2 a 3 zaczął się paroksyzm bólu, który ustał około 3½ nad ranem. Zbudzony przez Ajaksa o 7½ czuł się Ojciec dosyć dobrze; o 8 rano zaczął się szalony ból, trwający bez przerwy godzin dwanaście; kąpiel ranna ulżyła nieco, chory domagał się więc drugiej wieczorem. Około 8^{mej} wszedł sam do wanny, bole wstały, zażądał filiżanki posołu, rozmawiał ze mną, dopytywał się o znajomych, oglądał przysłane czerepy koreckie... Wyszedłszy z kąpieli, sam, nieprowadzony przez nikogo podążył przez dwa pokoje do łóżka, powiedział do mnie i do Matki: «przykryjcie mnie, zasnę» i zasnął tak cicho, bez jąku, że siedząc o kilka kroków na sofie, nie wiedziałem, że straciliśmy już Ojca na zawsze.

Spostrzeżliśmy katastrofę po 10.; lekarze zbiegli się u łóża, by jeno śmierć skonstatować.

Jedyną pociechą dla nas może być ten płacz ogólny, ta rozpacz odwiedzających ciało tłumów, to ogólne uznanie bez względu na stanowisko, religię i narodowość. Pogrzeb odbył się w śliczny dzień słoneczny, niezliczone tłumy podążyły aż na cmentarz, ziemianie zbiegli się nader licznie, z mów wygłoszonych Szymańskiego słowa ogromne wywarły wrażenie, wprowadzając w ruch gorączkowy żandarmeryą i policją.

Ojciec nasz przeczuwał, że wiosny nie doczeka, nie spodziewał się jednak zgonu tak prędkiego, bo byłby nam chyba zostawił słów parę pożegnania. Żartem przepowiedział nawet dzień pogrzebu.

Całe szczęście, że ja byłem na miejscu, bo biedne panie nie dałyby sobie w nieszczęściu rady, bracia przybyli dopiero podczas eksportacji.

Że śmierć była lekka świadczy i ta okoliczność, że nieboszczyk tak spokojną, miał twarz, iż chwilowo zgon jego na letarg brano. Sprzedawszy dom i zbiory – prócz biblioteki – przenosimy się pod jesień na stały pobyt do Lwowa. Wybraliśmy to miasto, gdyż Karol i Kazimierz mają tam stałe posady, Józio

zaś zaledwie kilka godzin drogi ma do Lwowa. Prócz domu i zbiorów zostawił Ojciec 12000 kapitału, Matka więc i siostra byt skromny mają zapewniony.

Piszę do Pana o tem wszystkim otwarci jak do przyjaciela mego ś. p. Ojca. Może Pan Dobrodziej ze swojej strony uwiadomi kogo ze znanych Mu zbieraczy o kolekcji porcelany, sreber, bronzów i obrazów, u nas się znajdujących.

Za szczere słowa współczucia w imieniu całej rodziny dziękuję najserdeczniej. Za nieład w liście przepraszam, ale na lepszy na razie jeszcze zdobyć się nie potrafię.

Kończą zapewnieniem czci należnej.

Sługa powolny

Michał Rolle

(Biblioteka Jagiellońska Rkp. 7812 IV. T. 2. K. 116-118. Руконис. Оригінал).

Переклад з польської

Кам'янець-Подільський

24.1.1894 р.

Шановний Пане!

Знаю добре, яке сильне враження справила на Пана Добродія звістка про смерть незабутнього нашого Батька, надіслав повідомлення про цю сумну і несподівану для всіх подію під адресом П[ана] Падлевського.

Батько наш від Різдва Христового не виходив, правду кажучи, з дому; біль однак припинявся близько 12-ї години дня, тому від першої години пополудні був завжди до послуг знайомих, хворих та відвідувачів. Останньої суботи почувався так добре, що прагнув [вийти] до міста. Ввечері кілька осіб гостювали у нас до 12-ї години ночі. Батько розповідав анекдоти, сміявся. Від 12-ї до першої години ночі став до конторки і писав. Між другою і третьою почався напад болю, який закінчився о 3½ під ранок. Розбуджений Аяксом о 7½, почувався Батько досить добре. О восьмій ранку розпочався шалений біль, що тривав без перерви дванадцять годин. Після вранішньої ванни дещо полегшало, отож хворий вимагав ввечері ще однієї. Близько восьмої сам зайшов до ванної, біль припинився, зажадав філіжанку бульйону, розмовляв зі мною, розпитував про знайомих, розглядав надіслані корецькі черепки... Вийшовши з ванної, сам, без сторонньої допомоги, пройшов через дві кімнати до ліжка, сказав мені і Мамі: «прикрийте мене, засну» і заснув так тихо, без придирання, що, сидячи за кілька кроків на дивані, не побачили, як втратили Батька назавжди.

Помітили катастрофу по 10-й; лікарі збіглися до ліжка, аби констатувати його смерть.

Єдиною втіхою для нас може бути той плач загальний, той розпач юрми, яка відвідувала його тіло, та загальна пошана, незалежно від становища, релігії та національності. Похорон відбувся у гарний сонячний день, незчислений натовп прямував аж на цвинтар, поміщики зібралися у дуже великій кількості. З виголошених промов слова Шиманського справили велике враження, приводячи в гарячковий рух жандармерію та поліцію.

Батько наш відчував, що не дочекається весни, однак не сподівався смерті так швидко, бо залишив би нам, напевно, пару прощальних слів. Жартома передбачав навіть день похорону.

На щастя, я був на місці, бо бідні жінки не дали б собі ради у нещасті; брати прибули тільки під час виносу тіла.

Що смерть була легкою, свідчить і та обставина, що небіжчик мав дуже спокійний вираз обличчя; інколи смерть його була схожа на летаргічний сон. Спродавши будинок і колекції – окрім бібліотеки – переберемося під осінь на постійне проживання до Львова. Обрали це місто, тому що Кароль і Казимир мають там постійну роботу, Юзьо ж за кілька годин дороги від Львова.

Окрім будинку та колекцій, залишив Батько 12000 капіталу, отож Мамі та сестрі скромний побут гарантований.

Пишу до Вас про все це відверто, як до приятеля мого с[вітлої] п[ам'яті] Батька. Може Добродій зі свого боку повідомить когось зі знаних йому колекціонерів про збірки порцеляни, срібла, бронзи і картин, що у нас є.

За щирі слова співчуття від імені своєї родини дякуємо найщиріше. За безлад у листі перепрошую, та наразі на краще спромогтися не можу.

Закінчую запевненням належної поваги.

[Ваш] покірний слуга

Міхал Ролле

